

Examining Iran's legislative and protective policy in protecting the environment in comparison with jurisprudence and the People's Republic of China

Fatemeh Azizzadeh¹, Ali Rezaei^{2*}

1. Ph.D student in Private Law, International Campus University, Shiraz, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 365-381

Article history:

Received: 26 Jun 2022

Edition: 22 Sep 2022

Accepted: 10 Dec 2022

Published online: 11 Mar 2023

Keywords:

Environment, Stakeholder Theory, Stakeholders, Protective Measures, Prevention Measures

Corresponding Author:

Ali Rezaei

Address:

Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Orchid Code:

0000-0002-6937-1593

Tel:

07137354500

Email:

ali62rezaee@gmail.com

ABSTRACT

Background and Aim: Although the growth of economic enterprises leads to the development of a country's economy, the negative effects of their activities on the environment cannot be neglected. In addition, the unusual behavior of humans towards the environment cannot be ignored. The main cause of these behaviors is rooted in human self-interest, and this is despite the fact that in the Holy Qur'an, man is prohibited from these behaviors because he is the caliph on earth and the environment is in his hands.

Materials and Methods: This research is of theoretical type and the research method is descriptive-analytical and the method of data collection is library and has been done by referring to documents, books and articles.

Ethical considerations: In order to organize this research, while observing the authenticity of the texts, honesty and fidelity have been observed.

Findings: In the Clean Air Law of 2016, in order to protect the environment, regulations such as the use of financial instruments and the beautification of cities have been approved. In the 2015 Chinese environmental law, measures such as the need to launch a campaign and consult with specialized lawyers have been identified.

Conclusion: In the legal system of both countries, despite the differences in the way of protecting the environment, similarities are also seen. Among other things, in both systems, attention has been paid to making the provisions of fines more efficient and updated.

Cite this article as:

Azizzadeh F, Rezaei A. Examining Iran's legislative and protective policy in protecting the environment in comparison with jurisprudence and the People's Republic of China. *Economic Jurisprudence Studies* 2022-2023; Review on New Researches of Jurisprudence and Law.

دوره چهارم، شماره پیاپی ۵، سال ۱۴۰۱

بررسی سیاست تقنینی و حمایتی ایران در حمایت از محیط زیست در مقایسه با فقه و جمهوری خلق چین

فاطمه عزیززاده^۱، علی رضایی^۲

۱. دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه پردیس بین‌الملل، شیراز، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: رشد بنگاه‌های اقتصادی، هر چند موجب توسعه اقتصاد یک کشور می‌شود ولی از آثار منفی فعالیت‌های آنها بر محیط زیست نمی‌توان غافل شد. مضافاً از رفتارهای نامتعارف انسان نیز نسبت به محیطی زیست نمی‌توان اغماض نمود. علت اصلی این رفتارها ریشه در حس منفعت طلبی بشر دارد. این در حالی است که درقرآن، انسان به علت خلیفه بودن بر روی زمین و امانت بودن محیط زیست در دست او، از این رفتارها نهی شده است.

مواد و روش‌ها: این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق توصیفی تحلیلی می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: در قانون هوای پاک ۱۳۹۶ به عنوان آخرین اراده قانونگذار در راستای عملیاتی کردن اصل ۵۰ قانون اساسی، برای حفاظت از محیط زیست مقرراتی مانند استفاده از ابزار مالی و زیباسازی شهرها تصویب شده است. درقانون ۲۰۱۵ محیط زیست چین هم اقداماتی همچون لزوم راه اندازی کمپین و مشورت با وکلای تخصصی مورد شناسایی قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری: در نظام حقوقی هر دو کشور، با وجود شباهت‌هایی در نحوه حفاظت از محیط زیست، تفاوت‌هایی نیز دیده می‌شود از جمله این که در کشور چین در زمینه آموزش محیط زیست، فناوری اطلاعات سبز و اقدامات قضایی مقررات بهتری وضع گردیده است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۳۸۱-۳۶۵

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۵

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۶/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

واژگان کلیدی:

محیط زیست، ثنوری ذی نفعان، ذی نفعان، اقدامات حمایتی، اقدامات پیشگیری

نویسنده مسؤول:

علی رضایی

آدرس پستی:

ایران، شیراز، دانشگاه شیراز، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، گروه حقوق خصوصی.

تلفن:

۰۷۱۳۷۳۵۴۵۰۰

کد ارکید:

0000-0002-6937-1593

پست الکترونیک:

alirezae62@gmail.com

۱. مقدمه

در دنیای حاضر، رشد جمعیت و فناوری موجب گردیده است که اشخاص حقیقی و حقوقی با فعالیت‌های خود گاه به عمد و گاه غیرعمد، به محیط زیست آسیب‌های جدی برسانند. شهرنشینی و توسعه اقتصادی، زباله‌های جامد شهری را افزایش داده است؛ و اقسام آلودگی‌ها را تحت تأثیر آثار زیان‌بار خود قرار داده و موجب گردیده است تا کیفیت زندگی طبیعی انسان تنزل پیدا کند و تعادل محیط زیست به خطر انداخته شود؛ به‌همین علت از گذشته دور تاکنون، درمان تهدیدها علیه محیط زیست به یک مسأله جدی بدل شده است و مدیریت نحوه کنترل این تهدیدها، به چالشی جهانی تبدیل گردیده است (چندر و دیگران، ۲۰۱۹: ۵). این واقعیت غیرقابل انکار؛ موجب شده تا به مرور زمان محیط زیست در زمره دینفعان شرکتها قرار گیرد تا آنها ملزم شوند در تصمیمات خود مصالح محیط زیستی را رعایت کنند و تا حد امکان از تخریب آن بکاهند (نوروزی، ۱۳۹۶، ۳۵۶). به همین خاطر در حقوق ایران و چین اقداماتی در راستای حفاظت از محیط زیست صورت گرفته است.

در منابع فقهی نیز توجه به طبیعت از اهمیت بسیاری برخوردار است. قرآن، طبیعت را آیت الهی و مظهر قدرت خداوند می‌داند (سوره فضل، آیه ۵۳ و سوره سجده، آیه ۷ و سوره انعام آیه ۱). در آیات گوناگون به انسان هشدار داده می‌شود که از فساد در محیط زیست دوری نماید. تعبیر "لا تعتدوا" در سوره مائده آیه ۸۷ و "لاتفسدوا فی

الارض بعد اصلاح‌ها" در سوره اعراف آیه ۵۶ و نیز "لاتسرفوا" در سوره اعراف آیه ۳۱، بیانگر حد و مرز انسان در بهره‌گیری از طبیعت است (هاشمی علی آبادی، ۱۳۹۸، ۹۹). در روایات نیز بر اهمیت طبیعت تأکید شده است. برای مثال؛ امام صادق (ع) محیط زیست سالم را در گرو هوای پاک، آب سالم و زمین حاصلخیز برشمرده است و نیز از ایشان نقل است که تأکید خاصی بر جلوگیری از آلودگی آب توسط انسان دارد (افتخارجهرمی؛ رضایی، ۱۳۹۵، ۱۲).

چین نیز در سالهای اخیر، تحولات شگرفی در قوانین محیط زیست خود ایجاد نموده است؛ به گونه‌ای که گفته می‌شود قوانین زیست محیطی این کشور حتی از قوانین بین‌المللی سختگیرانه‌تر است. طی چند سال گذشته، فعالیتهایی به منظور توازن رشد اقتصادی همراه با زیباسازی کشور انجام گردیده است. با توجه به تأسیس وزارتخانه جدید بومشناسی و محیط زیست، تواناییش را در زمینه بهبود آلودگی هوا، آب، خاک و زباله‌های جامد نشان داده است. این شرایط از طریق اجرای مستقیم قوانین زیست محیطی و همچنین افزایش نوآوری‌ها شرکت‌ها برای کاهش آلودگی، حفاظت در برابر آلودگی خاک، افزایش بازرسی‌های محیط زیستی، تعطیلی یا جابه‌جایی تاسیسات آلوده کننده و تعهد به جایگزین کردن انرژی پاک، محقق می‌شود (پنگ، ۲۰۲۰، ۴). با همه این تلاش‌ها به نظر می‌رسد برای حفاظت از محیط زیست لازم است اقدامات مؤثرتری صورت بگیرد. لذا هدف از نگارش این مقاله این است که بررسی نماید اولاً؛

۵. بحث

۵-۱. سیاست تقنینی

در بعد هنجاری تئوری ذی نفعان گفته می‌شود که ذینفعان، نه به این علت که موجب پیشرفت اقتصادی شرکت می‌گردند دارای ارزش هستند؛ بلکه چون ذینفعان دارای ارزش ذاتی هستند می‌بایست مورد توجه قرار گیرند. در حقیقت در بعد هنجاری، نگاه به ذی نفعان از جمله محیط زیست یک نگاه ارزشی است و نباید به ذی نفعان از جمله محیط زیست تنها به عنوان یک ابزار در راستای تحقق منافع نگریت (دونالدسو و لی، ۱۹۹۵، ۸۸) در اسلام نیز، علت هرگونه ویرانی محیط زیست؛ ریشه در نگرشهای منفعت طلبانه بشر دارد. دوری از اخلاق و معارف الهی از دلایل اصلی این تخریب هاست. انسان، برای ارضای امیال مادی و کسب آسایش خود، بی رحمانه به جان طبیعت می‌افتد و همواره فراموش می‌کند که بهره‌گیری از دارایی‌های طبیعی به بیان قرآن هم محدود است (وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ) و خزائن همه چیز تنها نزد ماست ولی ما جزء به اندازه معین آن را نازل نمی‌کنیم (سوره حجر، آیه ۲۱). و هم برای مدت معینی در اختیار انسان است: (وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَ جَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ ٱلْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَ يَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَ مِنْ أَصْوَافِهَا وَ أَوْبَارِهَا وَ أَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَ مَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ) "و خدا برای شما از خانه‌هایتان محل سکونت و آرامش قرار داد؛ و از پوست چهارپایان نیز برای شما خانه‌هایی قرار داد که روز کوچ کردن و روز اقامت تان به آسانی می‌

سیاست تقنینی ایران و چین در خصوص حفاظت از محیط زیست چیست؟ ثانیاً؛ این دو کشور چه اقدامات پیشگیری و حمایتی در راستای حفاظت از محیط زیست در نظر گرفته‌اند؟ مطابق بررسی‌های نگارنده، سیاست تقنینی از حیث کیفی و نیز اقدامات حمایتی در مورد محیط زیست تا حدودی در مقالات نویسندگان مورد مذاقه قرار گرفته است ولی پژوهش مستقلی به شکل تطبیق با قوانین چین در این خصوص وجود ندارد. این مقاله به شکل توصیفی-تحلیلی به دنبال پاسخ به پرسش‌های مذکور است.

۲. مواد و روش‌ها

مقاله توصیفی - تحلیلی بوده و از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

در قانون هوای پاک ۱۳۹۶ به عنوان آخرین اراده قانونگذار در راستای عملیاتی کردن اصل ۵۰ قانون اساسی، برای حفاظت از محیط زیست مقرراتی مانند استفاده از ابزارمالی و زیباسازی شهرها تصویب شده است. در قانون ۲۰۱۵ محیط زیست چین هم اقداماتی همچون لزوم راه اندازی کمپین و مشورت با وکلای تخصصی مورد شناسایی قرار گرفته است.

توانید آنها را جابه جا کنید؛ و از پشم و کرک و موی آنها برای شما اثاث و متاع و وسایل مختلف زندگی تا زمان معینی قرار داد" (سوره نحل، آیه ۸۰). قرآن، برای طبیعت ارزش ذاتی متصور است و می گوید تمام موجودات بر تسبیح خود آگاهند (أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ). آیا ندیدی تمام آنان که در آسمانها و زمین اند برای خدا تسبیح می کنند و همچنین پرندگان به هنگامی که بر فراز آسمان بال گسترده اند؟ هریک از آنها نماز و تسبیح خود را می دانند؛ و خداوند به آنچه انجام می دهند داناست" (سوره نور، آیه ۴۱). پیامبر (ص) می فرماید: (تَحْفَظُوا مِنَ الْأَرْضِ فَإِنَّهَا أُمُّكُمْ وَ لَيْسَ فِيهَا أَحَدٌ يَعْمَلُ خَيْرًا أَوْ شَرًّا إِلَّا وَ هِيَ مُخْبِرَةٌ بِهِ). "از زمین حفاظت کنید که او مادر شماست و هر عمل خیر و شری که در آن انجام دهید روز قیامت از آن خبر خواهد داد (مجلسی، ۱۴۰۳، ۹۷). تأکید زیاد به حفظ محیط زیست در قرآن، رسالت سنگینی را بر دوش قانونگذار می گذارد تا تمام تلاش خود را در وضع قوانین مؤثر به کار گیرد. از این حیث، دراصل ۵۰ قانون اساسی، حفظ محیط زیست به عنوان یک تکلیف عمومی بیان شده است. بعلاوه، آیین نامه ها و قوانین خاصی توسط مجلس و هیأت دولت به تصویب رسیده است. اولین قانونی که صریحاً به موضوع آلودگی هوا پرداخته است قانون اصلاح پاره ای از مواد و الحاق مواد جدیدی به قانون شهرداری مصوب ۱۳۴۵ است (سودمندی، ۱۳۹۸، ۱۰). با گسترش آلودگی ها در

شهرها، قوه مقننه و مجریه در راستای ارتقای کیفیت قوانین مربوط به هوا دست به تصویب قانون هوای پاک زدند. در واقع قانون مذکور به علت عدم موفقیت قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴ در رفع معضل آلودگی هوا، با هدف رنح نواقص این قانون به تصویب رسید و در مقایسه با آن قانون توانست موفقیت هایی نیز به دست آورد. در برنامه های توسعه نیز به مقوله محیط زیست توجه شده است. برنامه اول توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۷۲-۱۳۶۸، شامل یک ماده واحده و ۵۲ تبصره است که تبصره ۱۳ به امر حفاظت از محیط زیست می پردازد. این تبصره، بعدها به عنوان بند "د" ماده ۴۵ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین به صورت قانون دائمی درآمد (دبیری و همکاران، ۱۳۸۶، ۹۳). برنامه پنج ساله دوم توسعه در تاریخ ۱۳۷۳/۹/۲۰ به تصویب رسید. در این قانون، سه تبصره ۸۱، ۸۲ و ۸۳ به طور مستقیم به حفاظت از محیط زیست اختصاص یافته است. همچنین با تصویب قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱/۱/۱۷/۱۳۷۹، فصل دوازدهم این برنامه تحت عنوان "سیاست های زیست محیطی"، شامل دو ماده ۱۰۴ و ۱۰۵ است که در حوزه فعالیت های فرباششی به مسائل محیط زیست می پردازد. فصل پنجم قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۸ نیز، به حفظ محیط زیست اختصاص دارد.

تئوری ذی نفعان در چین نیز بر پایه مکتب کنفوسیوس قرار دارد. اندیشمندان چینی، بر

پرورش دستورالعمل اخلاقی مطرح شده در آیین کنفوسیوس به عنوان مبنایی برای تئوری ذی نفعان تأکید دارند. مثلاً، چان و رومار، به بحث در مورد ارتباط کنفوسیوس با اصول اخلاقی کسب و کار پرداختند (وو و وکوچ، ۲۰۱۵، ۲). آی پی، به راه اندازی شرکت مبتنی بر کنفوسیوس با استفاده از مفاهیم مکتب کنفوسیوس پرداخت (ایپ، ۲۰۱۹، ۴۶۵). میلز و گو، به بیان موضوعاتی در ارتباط با ضرورت به کارگیری مکتب کنفوسیوس در حاکمیت شرکتی جوامع کنفوسیوس پرداخته است (مایلز و گوو، ۲۰۱۳، ۴۲).

اصولی توسط مکتب کنفوسیوس برای تئوری ذی نفعان مطرح گردید یکی از این اصول "اصل اخلاقی رن" نام دارد. این اصل به عنوان عشق به هم نوع تعبیر می شود. آموزه های کنفوسیوس در مورد عشق به هم نوع بر مبنای شناخت است. کنفوسیوس معتقد است که به منظور دستیابی به این اصل، باید خودپسندی و خودخواهی را رها نموده و به حقوق دیگران احترام گذاشت. این مکتب سعی می کند توسط اصل اخلاقی فوق، یک پیوند بنیادین میان شرکت و جامعه ایجاد کند. به هر حال، ایجاد اقتصاد بازاری با ظهور شرکتهای قدرتمند گاهی منجر به تهدیداتی در زمینه هماهنگی اجتماعی می شود که کنفوسیوس آن را مجسم کرده است. از جمله این تهدیدات آسیب به محیط زیست است. شرکت باید در کنار تفکر ثروت اندوزی خود به محیط زیست توجه کند و گرنه متهم به رفتار غیر اخلاقی می شود. اصل اخلاقی دیگر "نامید" نامیده می

شود. این اصل به معنای اعتماد و امانتداری است. بر اساس این اصل، کسب و کار به یک ارا به تشبیه شده است که پیشرفت در آن بدون توجه به اصل فوق امکانپذیر نیست. مثلاً، شرکت سانلو به عنوان یکی از تولیدکنندگان محصولات لبنی به دلیل عدم رعایت اصل فوق دچار رسوایی شد و در سال ۲۰۰۰، از بین رفت. شرکتهای تجاری در برابر محیط زیست تعهد دارند امانتی را که به عموم جامعه تعلق دارد به شایسته ترین وضع حفاظت نمایند.

اصل مهم دیگر اصل اخلاقی "شو" است. طبق این اصل، شرکتهای تجاری چون در برابر ذی نفعان از قدرت مالی و اقتصادی و اطلاعات نامتقارن برخوردار هستند باید قاعده طلایی آنچه برای خود نمی پسندی برای دیگران نیز نپسند را رعایت نمایند. این قاعده به منظور جلوگیری از گمراهی، فریب و آسیب شرکتهای تجاری به ذی نفعان طراحی شده است.

اخیراً چین، تلاش زیادی برای بهبود حفظ منابع طبیعی و مبارزه با آلودگی انجام داده است. این کشور رسماً در سال ۲۰۱۴ مسئله "مبارزه علیه آلودگی" را مطرح نمود. دولت به پیاده سازی قوانین و افزایش اجرای سیاستهای زیست محیطی پرداخت. همچنین حمایت از محیط زیست تبدیل به شعار رایجی در کمپین های سیاسی شده و باعث گردیده تعداد زیادی از مردم به این موضوع توجه کنند که چگونه فعالیتهایشان روی محیط زیست تاثیرگذار است. اولویتهای جدید مبارزه علیه آلودگی نیز به سرعت در حال پیگیری است. چین

قوانین حمایت از محیط زیست را در سال ۲۰۱۵ بروزرسانی کرد. قوانین بروزرسانی شده شامل مجازاتهای سختگیرانه تری روی عوامل آلاینده است. از جمله مزیت های این قانون این است که به سازمانهای غیردولتی این امکان را می دهد تا علیه متخلفان تحت عنوان منافع عمومی به طرح دعوی بپردازند. تعهد این کشور برای حمایت از محیط زیست صرفاً به سیاستهای داخلی ختم نمی شود؛ بلکه چین به عنوان یکی از امضاکنندگان معاهده تغییرات اقلیمی پاریس، متعهد به اجرای برنامه پنج ساله ای شده است تا انتشار کربن را کاهش داده و تعهد خالصانه تری نسبت به حمایت از محیط زیست از خود نشان دهد. در همین سال این کشور به انتشار برنامه جدیدی تحت عنوان "استانداردهای چین تا سال ۲۰۳۵" به منظور تحت تاثیر قرار دادن فناوریهای نسل آینده همچون ارتباطات از راه دور و هوش مصنوعی به شکلی که منجر به بیطرفی اقلیمی و حفاظت از محیط زیست شود، پرداخته است.

علیرغم، تصویب قانون هوای پاک و تلاش برای وضع مقررات مناسب تر زیست محیطی، باید اذعان داشت که سیاست تقنینی هنوز با کاستی های شکلی و ماهوی روبه روست. از نظر شکلی، آشفتگی و تورم بیش از حد قوانین ناظر بر آلودگی جای یک سند جامع و کاملی که همه جنبه های آلودگی هوا را پوشش بدهد گرفته است. عدم توجه به منابع آلوده کننده غیرهوا و عدم تعیین ضمانت برای آنها، از کاستی های دیگر این قانون است. در قانون مذکور به ایجاد مراجع تخصصی

قضایی اشاره شده است (ماده ۳۲) عملاً مرجع اختصاصی در این خصوص دیده نمی شود. از نظر ماهوی، اولاً از بعد ضمانت اجراها کاستی هایی دارد. قانون فوق، با وجود ایجاد مسوولیت اجتماعی برای اشخاص حقوقی، به جای استفاده از ضمانت اجرای اجتماعی از مجازاتهای سنتی مانند جزای نقدی استفاده کرده است. ثانیاً، لازم بود این قانون، با توجه به اصل توسعه پایدار متحول شود و طبق تحولات زیست محیطی عصر حاضر به روز رسانی گردد ولی در آن بسیاری موضوعات مانند استفاده از فناوری سبز مغفول مانده است. به نظر می رسد ایجاد یک سند فراگیر و جامع که همه جوانب حمایت از محیط زیست را در بر بگیرد بسیار لازم است.

۵-۲. اقدامات پیشگیری

همان گونه که پیشتر بیان شد آخرین اراده قانونگذار برای حفاظت از محیط زیست تصویب قانون هوای پاک ۱۳۹۶ می باشد. این قانون در مقایسه با قوانین گذشته از مقررات مستحکم تری برخوردار است؛ ولی این بدان معنا نیست که از ایراد و ضعف مصون باشد. لذا در این قسمت به بررسی برخی مواردی که در این قانون در راستای حفظ محیط زیست آمده است پرداخته می شود. علاوه بر آن به بررسی اقدامات پیشگیرانه که درچین صورت گرفته است هم اشاره می گردد.

۵-۲-۱. کارآمد کردن مقررات جزایی

افزایش مسوولیت کیفری اشخاص حقوقی، انسجام مجازات‌ها، تعدیل جزای نقدی هر دو سال یک بار بدون در نظر گرفتن نرخ تورم و افزایش مجازات‌ها از جنبه های بهبود ضوابط کیفری در قانون هوای پاک است. (سودمندی، ۱۳۹۸، ۹). اما با این همه، قانون فوق هم از جهت مقررات کیفری و هم حقوقی دارای ضعف است.

از بعد کیفری، به نظر می رسد برای کارآمد کردن جزای نقدی به عنوان مجازات غالب در این قانون می توان روش بهتری در نظر گرفت. اگر به مواد مربوط به مجازات‌های نقدی نگاه شود می بینیم مقنن برای جزای نقدی با ارجاع به مواد قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مبلغ ثابتی (مثلاً بینیک میلیارد و پانصد میلیون ریال تا دو میلیارد و هشتصد میلیون ریال) را تعیین نموده است که بهتر است به جای آن از مبلغ نسبی استفاده گردد. یعنی می توان آلوده کنندگان را به پرداخت چند برابر خسارات حاصل از جرم محکوم نمود. البته جزای نقدی همواره کارآمد نیست. به این علت که امروزه بحث از مسوولیت اجتماعی اشخاص حقوقی در برابر محیط زیست به موضوع بسیار جدی تبدیل شده است. اشخاص حقوقی برای کسب سود، از امکانات موجود در جامعه استفاده می کنند لذا این بی انصافی است که در برابر آسیب به جامعه بی مسوولیت باشند. امروزه، شرکتها برای بقا و پایداری خود به مقبولیت و مشروعیت اجتماعی نیازمندند. لذا ضمانت اجراها باید با مورد هدف قرار دادن اعتبار اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آلاینده‌ها

، در جلوگیری از جرائم آنها مؤثر باشد. پس توجه صرف به جزای نقدی، ممکن است نه تنها به اعتبار اشخاص حقوقی خدشه ای وارد نکند، بلکه آنها هزینه این مجازات‌ها را نیز بر مصرف کنندگان خود تحمیل نمایند (پوربافرانی و همی، ۱۳۹۴، ۳۵۷). لذا مقنن می توانست، به مجازات‌های سالب حیثیت نیز توجه کند و سازمان محیط زیست را مکلف نماید نام شرکتهایی را که به محیط زیست آسیب می رساند منتشر نموده تا دیگر شرکتها از عملکرد آنها مطلع شوند. استفاده از ضمانت اجراهای اجتماعی در کنار مجازات‌های سنتی بسیار کارسازتر است، موضوعی که در چین به آن بسیار توجه شده است. در قانون حفاظت از محیط زیست ۲۰۱۵، ضمن توجه مجازات سنتی، برای کاهش اقدامات زیانبار آلوده کنندگان، کمپین‌های جدید برای کاهش آلودگی زیست محیطی ایجاد شده است. بنگاههای اقتصادی، در راستای انجام فعالیت های خود برای کاهش آلودگی با وکلای چینی که درک شفافیتی از قوانین و استانداردهای داخلی و بین المللی زیست محیطی ندارند؛ مشورت می کنند. و کلاً می توانند به آنها کمک کنند تا برای عملیات خود از شیوه هایی استفاده کنند که ریسک کمتری برای محیط زیست داشته باشد. مضاف بر این آلاینده‌ها، مجبور به پاکسازی محیط زیست و اعاده آن به وضع سابق هستند. از بعد حقوقی، مقنن نه تنها شمار آلوده کنندگان را از نظر کمی معلوم نکرده؛ بلکه از نظر کیفی هم میزان سهم هر آلوده کننده را مشخص نساخته است. در این جاست که پدیده سواری مجانی به وقوع می

پیوند و آلاینده ها از آلودگی و ورود خسارت منتفع شده بدون این که هزینه انتفاع تولید خود را بدهند (مولایی، ۱۳۹۹، ۲۸۹). عناصر مسئولیت مدنی هم در این قانون ناکارآمد است. در این سند اساساً از مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی هوا سخنی نیست و در صورت وقوع این حوادث باید مطابق عموماً قانونی مرتبط با مسئولیت مدنی مانند قانون مسئولیت مدنی رجوع نمود که در این قانون هم سازوکار ویژه ای برای مقابله با خسارات ناشی از آلودگی هوا پیش بینی نشده است. این در حالی است که آلودگی هوا در دسته مربوط به ویژگی خاص تلقی می شود که نیازمند سازوکار خاص است و به لحاظ خصوصیت آلودگی هوا، قواعد عام نمی تواند پاسخگوی نیازها باشد.

۵-۲-۲. توجه به ابزارهای مالی

مسلماً، رشد اقتصادی در هر کشوری با آسیب به محیط زیست همراه است و همین مسأله سبب خواهد شد که به دولت فشار وارد شود که برای حفظ محیط زیست چاره اندیشی نماید. اخیراً به موازات رشد اقتصادی چین، دولت تلاش کرده است سرمایه گذاری های خود را در راستای کنترل آلودگی توسعه دهد. براساس آمار منتشر شده از بانک جهانی، هزینه سالانه مربوط به حفاظت های زیست محیطی تقریباً معادل ۱۳۰ میلیارد دلار برآورد شده است. به گزارش رادیو بین المللی چین، پیش بینی می شود که دولت تا سال ۲۰۳۰، معادل ۳۵۰ میلیارد دلار برای تأمین بودجه اقدامات سالانه توسعه سبز خود نیاز داشته باشد (پنگ،

۲۰۲۰، ۱۲) در ایران، اقداماتی مانند ایجاد صندوق ملی محیط زیست برای حمایت از کارخانه ها و کارگاه ها با اعطای تسهیلات و کمک های مالی برای تقلیل آلاینده های واحدهای مذکور، بازنگری و ادغام ارزشهای اقتصادی منابع طبیعی و زیست محیطی در حسابهای مالی، ایجاد مشوق های مالیاتی و در نظر گرفتن هزینه های کنترل آلودگی واحدهای صنعتی به عنوان هزینه های قابل قبول در قوانین برنامه ای توسعه و دریافت عوارض و مالیات از محل فروش محصولات کارخانه ها، در قوانین عادی مانند قانون تجمیع عوارض، انجام پروژههای عظیم براساس گزارشهای توجیهی فنی و محیط زیستی، ارزیابی تأثیرات زیست محیطی، پیش بینی اعتبار لازم در بودجه سالانه جهت از رده خارج کردن وسایل نقلیه با عمر طولانی و آلاینده و تکلیف واحدهای صنعتی و معدنی به پرداخت تا ۲ درصد از سود خالص خود در جهت تحقیقات زیست محیطی بخشی از اقدامات دولت در جهت استفاده از ابزارهای مالی در جهت حفظ محیط زیست است (لسانی و همکاران، ۱۳۹۹، ۹۱۷). با این همه به نظر می رسد بر سرعملیاتی کردن این اقدامات موانعی وجود داشته باشد. بسیاری آلاینده ها مانند صنایع مادر توسط دولت مدیریت می شود و به راحتی می توانند به روش های تقلیل دهنده کاهش آلودگی توجه نمایند. از طرفی در قانون هوای پاک نیز، به ابزارهای اقتصادی توجه شده است (ماده ۳۳)، ولی ضمانت اجرایی برای تخلف از آن مقرر نگردیده است. برای حل این مشکل، بازنگری در قانون و

مقررات اخذ جرائم و خسارات محیط زیستی با استفاده از ابزارهای اقتصاد محیط زیست امری ضروری است. مانع دیگر، ضعف سازمانی و محدودیت امکانات است. به همین خاطر تقویت بنیه تشکیلاتی در مسائل زیست محیطی، باید مورد توجه باشد. در این میان می‌توان از توان بخش خصوصی در راستای اعمال جرائم زیست محیطی بهره گرفت؛ یعنی بخشی از فرایند اجرایی که رویکرد حاکمیتی ندارند مانند اندازه‌گیری آلودگی هوا را به آزمایشگاههای معتمد واگذار نمود.

۵-۲-۳. توجه به وسایل نقلیه

از رده خارج کردن وسایل نقلیه فرسوده توسط اشخاص حقیقی و حقوقی و الزام به بیمه کردن مسئولیت خود در این خصوص، ممنوعیت تردد و نقل و انتقال خودروهای مذکور و نوسازی ناوگان حمل و نقل عمومی از نوآورهای قانون هوای پاک است (ماده ۸ و ۹).

۵-۲-۴. انجام اقدامات عمرانی و زیباسازی

الزام شهرهای بالای ۵۰ هزار نفر جمعیت به رساندن سرانه فضای سبز خود حداقل به ۱۵ متر مربع و توجه ویژه به پدیده گرد و غبار که می‌تواند زیباسازی را به خطر اندازد؛ از جمله نوآوری‌های قانون مذکور است. برای مقابله با این پدیده تدابیری از قبیل همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی دولت، بیابان‌زدایی، ایجاد شبکه هشدار طوفان و نیز ایجاد حریم سبز بزرگراه‌ها و کمربند سبز شهرها اندیشیده است (مواد ۲۳ تا ۲۷ قانون هوای

پاک ۱۳۹۶). چین در زمینه حفاظت از جنگل و جنگلداری به دستاوردهای خوبی رسیده است. تحقیقات نشان می‌دهد که مساحت جنگل تا سال ۲۰۰۲ به ۴۶ میلیون هکتار رسیده و دولت، جنگل‌های مصنوعی زیادی به وجود آورده به طوری که در کل جهان به مقام اول دست یافته‌اند. در حال حاضر این روند رو به افزایش است؛ به گونه‌ای که پوشش جنگلی از ۱۴ درصد در سال ۱۹۹۸، به ۱۶/۵۵ درصد در سال ۲۰۰۲ رسیده است. دولت طبق برنامه‌ریزی دراز مدت توسعه پایدار و ایجاد کشور سبز، تلاش خواهد کرد که پوشش جنگلی را در این کشور به یک حد معقول برساند. همچنین بیان شده است که توسعه پایدار مستلزم تطابق رشد اقتصادی و زیست محیطی است و لذا تا زمانی که به ایجاد فضای سبز در کنار رشد اقتصادی توجه نشود توسعه پایدار به طور کامل محقق نمی‌شود (سانووی، ۲۰۲۰، ۲).

۵-۳. اقدامات حمایتی

علیرغم نوآوری‌ها در قانون هوای پاک، توجه به یک سری موضوعات اساسی محیط زیست در آن مغفول مانده است. این موارد از مسائلی نیستند که بتوان با چشم‌پوشی از آنها به توسعه پایدار دست یافت. لذا به نظر می‌رسد ورود موضوعاتی که در ذیل بدان پرداخته می‌شود در قوانین برای حفاظت از محیط زیست بسیار ضروری است.

۵-۳-۱. لزوم توجه به آموزش محیط زیست

در چین در فاصله سالهای ۲۰۰۰-۱۹۹۶، قانون برنامه اقدام ملی برای تبلیغات و آموزش و پرورش تصویب شد. در این برنامه پیشنهاد شد که آموزش محیط زیست صرفاً به کتابهای جغرافیا، شیمی و زیست شناسی اختصاص داده نشود، بلکه در سایر کتابها مانند فیزیک و ریاضی نیز بدان پرداخته شود و نیز بر آموزش های اخلاقی در مورد محیط زیست تأکید شد. بعد از تصویب قانون فوق، اقداماتی در راستای اجرایی کردن آموزش محیط زیست انجام شد. آماده کردن زمینه آموزش معلمان و مدیران، تهیه و نشر شش سری راهنماهای آموزشی، کتابچه و کتاب در زمینه آموزش زیست محیطی، تأسیس بیش از ۲۵۰ کالج و مؤسسات دوره های آموزش محیط زیست، تأسیس سه مرکز تربیت معلم آموزش زیست محیطی در شهرهای پکن، شانگ های و جوکیونگ و افزایش فعالیت های نهادهای غیر دولتی برای آموزش از جمله اقدامات است (همتی؛ شبیری، ۱۳۹۵، ۶۶).

ایجاد پژوهشکده های محیط زیست در دانشگاه، ایجاد رشته حقوق محیط زیست در مقطع تحصیلات تکمیلی، ایجاد یک واحد درس اختیاری تحت عنوان حقوق محیط زیست در سرفصل دروس رشته حقوق، برگزاری همایش های داخلی و بین المللی، ارتباط سازمان محیط زیست با سازمانهای مردم نهاد و تشویق آنها به فعالیت بیشتر، پرداختن به طبیعت و عناصر آن در دروس زیست شناسی و جغرافیا در مقاطع دبیرستان و

اختصاص دادن سیزدهم فروردین به روز طبیعت از جمله تلاشهای صورت گرفته در ایران است. آموزش زیست محیطی به مردم اطلاعاتی در زمینه تخریب محیط زیست ارائه می نماید و بر لزوم حفاظت از منابع طبیعی و پاسداری از زمین به عنوان میراث آیندگان تأکید می ورزد (پیشانی و همکاران، ۱۳۹۶، ۱۷) و این همان چیزی است که در فقه نیز بدان تأکید شده است. این فعالیتها در مقایسه آن همه تأکیدی که در منابع فقهی بر محیط زیست شده است؛ کافی نیست. دلایل مهمی برای عدم توجه به آموزش محیط زیست در سطح کلان در ایران وجود دارد. شاید مهمترین دلیل را بتوان در ضعف قوانین موجود جستجو نمود. بالفرض در قوانین برنامه توسعه اول و نیز پنجم، محیط زیست از موقعیت کاملاً حاشیه ای برخوردار است به گونه ای که در برنامه توسعه اول تنها یک تبصره به محیط زیست اختصاص داده شده است. همچنین، آموزش مربوط به محیط زیست نیازمند بودجه مناسب است. ضعف دیگر این است که آموزش در مدارس باید از مقاطع پایین یعنی ابتدایی آغاز شود ولی متأسفانه شروع توجه به آموزش محیط زیست در ایران از مقطع دبیرستان است و آن هم بیشتر در رشته های علوم انسانی است. لذا به نظر می رسد لازم است اول، در قوانین زیست محیطی از جمله قانون هوای پاک بر آموزش و عملیاتی کردن آن تأکید گردد. زیرا تأکید بر آموزش، باعث خواهد شد که جرائم کمتری علیه محیط زیست صورت گیرد. دوم، فرهنگ سازی لازم در این خصوص در صدا و سیما به وجود

آید. سوم، آموزش و پرورش و وزارت علوم توجه ویژه به آموزش محیط زیست داشته باشند به گونه ای که این آموزش از مقاطع ابتدایی آغاز شود و تنها مختص کتاب خاص و رشته علوم انسانی نباشد. چهارم، به کمک کتاب درسی تعلیمات دینی در خصوص آموزه های دینی طبیعت آموزش مناسب به دانش آموزان داده شود. پنجم، اردوهای مدارس با ذهنیت آموزش محیط زیست صورت گیرد. ششم، معلم متخصص در زمینه محیط زیست در مدارس استخدام شود. هفتم، در مدارس نیز همانند دانشگاهها همایش‌هایی در زمینه آموزش محیط زیست صورت گیرد.

۵-۳-۲. لزوم توجه به فناوری اطلاعات سبز

فناوری اطلاعات سبز مفهومی چترگونه از سخت افزار، نرم افزار، راهبرد و روشها برای بهبود و تقویت محیط زیستی پایدار است که هم از جنبه اقتصادی و هم زیست محیطی حائز اهمیت است و به نوعی مسئولیت اجتماعی شرکتها محسوب می شود (رونقی، ۱۴۰۰، ۲۴۰). توسعه پایدار یکی از جنبه های مهم پیشرفت هر جامعه ای برای حفظ منابع برای نسل های آینده و بهره مندی آنان از زمینی پاک با استفاده از سازگاری توسعه با محیط زیست است (تقوا و همکاران، ۱۳۹۵، ۵). هر چند از مشکلاتی که فناوری اطلاعات و ارتباط در حوزه محیط زیست می تواند ایجاد کند نمی توان چشم پوشید چرا که رایانه و دیگر زیرساخت های فناوری مقادیر قابل توجهی برق و انرژی مصرف می کنند ولی با این همه نمی توان از مزایای آن دست

شست. چون به پیشبرد برنامه ها و طرح های زیستی کمک فراوان می کند.

محققین چینی معتقدند قاره آسیا در آینده نزدیک به نقطه ثقل فعالیت های تولیدی در سطح جهان تبدیل خواهد شد و این شرایط منجر به مصرف قابل توجه انرژی و مشکلات زیست محیطی بویژه در این کشور می شود. به دنبال توسعه اقتصادی، شرکت های چینی با فشارهای فزاینده ای برای حفظ محیط زیست روبرو شده اند. بسیاری از شرکتها با موانع زیست محیطی مواجه شده و گواهی ایزو ۴۰۰۱ را به منظور برآوردن شروط زیست محیطی مشتریان خارجیشان دریافت کرده اند. اخیراً چندین پژوهش، پایداری انرژی و زیست محیطی را مدنظر قرار داده اند و بر نقش فناوری اطلاعات محصولات و خدمات مرتبط با فناوری اطلاعات تأکید دارند. در گزارش های اخیر که به بررسی شرکت در امریکای شمالی و در مجموع ۱۰۵۲ شرکت در سرتاسر جهان از جمله چین پرداخت، ۸۶٪ از شرکتها اعلام کردند مهم است که سازمانها به فناوری اطلاعات سبز توجه کنند (سیا و دیگران، ۲۰۱۳، ۴۹۳). نتایج بررسی های موسسه دوک انرژی نشان می دهد چین در زمینه استفاده از فناوری های سازگار با محیط زیست در ساخت کالاهای الکترونیک، موفقیت زیادی داشته است.

در ایران، درآیین نامه اجرایی ماده ۱۹۰ قانون برنامه پنجم توسعه به موضوع استقرار مدیریت و فناوری سبز پرداخته شده است. البته در سند چشم انداز توسعه ایران در افق ۱۴۰۴ ه.ش، مصوب ۱۳۸۲، یکی از ویژگی های جامعه ایرانی برخورداری

از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی، بیان شده است. با این همه به نظر می رسد مفهوم اطلاعات سبز در ایران مفهوم نسبتاً جدیدی است که برای پی بردن به نقش و کارآیی آن در توسعه پایدار باید اقدامات اساسی انجام داد. سازمان محیط زیست، باید زمینه مناسب را برای استفاده و توسعه فناوری مذکور آماده سازد. شبکه های اجتماعی در این راستا می توانند سازمان را یاری رسانند. سازمان باید سیاست ها و قوانین مناسب در راستای فناوری اطلاعات سبز تدوین نماید و کارکنانش را آموزش داده و آن ها را مکلف به رعایت آن کند. همچنین مدیران ارشد سازمان محیط زیست باید نظارت لازم را در عملیاتی کردن این فناوری داشته باشند و در قانون قانون هوای پاک، ضمانت اجرای تخلف از این نظارتها و یا عدم توجه کارکنان به مقررات فناوری اطلاعات درج شود. سازمان محیط زیست برای انجام این کار به بودجه مناسب برای تهیه و خرید فناوری سبز نیاز دارد.

۵-۳-۳. لزوم توجه به اقدامات قضایی

در ایران علیرغم این که دستگاه قضا از مکانیزم های قانونی مناسب برای حفظ محیط زیست برخوردارند نتوانسته است به خوبی از این مکانیزم ها استفاده کند. گاهی قضات به جای رعایت نص قانون در حمایت از محیط زیست، به دفاع از قوه مجریه که آلوده کننده تحت امر آنها بوده، برآمده و با این استدلال که مثلاً نصب سیستم جلوگیری

کننده از آلودگی محیط زیست یا تغییر محل کارگاه، به منابع مالی هنگفتی نیاز دارد که خارج از توان دولت است یا تعطیلی کارخانه باعث تعطیلی کارگاه می شود که باعث مشکلاتی برای دولت می شود، برای مشتکی عنه قرار منع تعقیب صادر می کند. اطلاع دادرسی و صدور حکم نهایی وتأخیر در اجرای رأی اشکال دیگری است که در نظام قضایی ایران وجود دارد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۸، ۲۶۷).

درچین آلودگی محیط زیست به عنوان یک اقدام مجرمانه، منجر به مسئولیتهای مدنی می شود که در نهایت به دادگاهها ارجاع داده می شود. بر مبنای نظرات دیوان عالی خلق در زمینه ارائه خدمات و حمایتهای قضایی به منظور حفاظت از محیط اکولوژیکی به تاریخ ۴ ژوئن ۲۰۱۸، دادگاهها خلق میانی و دادگاههای خلق بالاتر، بخش جداگانه ای را در ارتباط با منابع زیست محیطی راه اندازی کردند. اگر شعب دادگاههای فوق صلاحیت نداشته باشند، تیم قضایی یا هیئت ویژه ای را در دادگاه- های موردنظر راه اندازی می کنند تا مسئولیت فعالیتهای قضایی منابع زیست محیطی را به عهده گیرند. هدف نهایی این است که مدیریت پرونده های کیفری، مدنی و اداری در ارتباط با منابع زیست محیطی توسط نهادهای قضایی ویژه یا تیم قضایی تخصصی صورت گیرد. به علاوه، طبق ماده ۲۷ آیین دادرسی اداری، دادستانی خلق این اختیار را دارد تا به طرح دعوی علیه نهادها یا ارگانهای اداری که نتوانسته اند وظایف قانونیشان را برای

حفاظت از محیط زیست انجام دهند، بپردازد (پنگ، ۲۰۲۰، ۱۰).

انتظار می رود قضا، قضاوت مستقل و قاطعانه پیامبر و امامان معصوم را در امر قضاوت محیط زیست الگو قرار دهند. از قضاوت های حضرت علی(ع) در مورد مسئولیت کسانی که به عناصر زیست محیطی آسیب وارد می کنند؛ روایتی است که ایشان در مورد کسی که حیوانی را به قتل برساند، یا درختی را قطع نماید، یا کشتزاری را خراب کند، یا خانه ای را ویران سازد، یا چاه آب یا نهری را از بین ببرد، فرمودند که باید قیمت آنچه را که تخریب نموده و از بین برده است، بپردازد و اگر عمل وی عمدی بوده باید تعزیر شود و اگر عمدی نبوده فقط غرامت بدهد و اگر حیوانی را ناقض نماید باید تفاوت قیمت آن را بدهد (نوری، ۱۳۶۷، ج ۱۷، ۹۵). یکی از صاحب نظران می نویسد که مراجع قضایی ایران نقاط قوت درونی و فرصت های بیرونی دارند که می توانند با استفاده شایسته از آنها مانع تخلف از قوانین و مقررات مرتبط با آلودگی ها شوند یا عاملان تخلف از این قوانین و مقررات را مجازات کنند و آنها را ملزم به جبران خسارت های وارده کنند. ایشان معتقد است با بررسی قوانین و مقررات مشخص می شود که مراجع قضایی، علاوه بر قوانین عادی از گستره وسیع ادله اثبات حکم قابل استناد، شامل «استناد به معاهدات حقوق بشر»، «استناد به قانون اساسی» و «استناد به ادله تکمیلی اثبات جرم»، برخوردارند و می توانند برای مبارزه با آلودگی هوا از آنها استفاده کنند. همچنین در اصل ۵۰ قانون اساسی به ممنوعیت

آلوده سازی محیط زیست، تصریح شده است. بسیاری از اصول قانون اساسی، متضمن تفسیر محیط زیستی هستند؛ به همین خاطر هیات عمومی دیوان می تواند با اتکا به این اصول، مصوبه های دولتی موثر بر افزایش آلودگی هوا را ابطال کند (سودمندی، ۱۳۹۹، ۱۱۰۳). ضمن تأیید مراتب فوق، باید گفت تا زمانی که موضوع آموزش محیط زیست جدی گرفته

نشود؛ شاید استفاده کامل از ظرفیت مراجع قضایی در مبارزه با آلودگی هوا میسر نگردد؛ زیرا عموماً قضا و کارکنان قضایی قوه قضاییه به دلیل نقص در آموزش دانشگاهی حقوق محیط زیست، تخصص لازم و کافی در زمینه حقوق کیفری محیط زیست ندارند و حتی از کارشناسان فنی آلودگی کافی و مجهز نیز برخوردار نیست؛ بنابراین پرورش و جذب کارشناسان آلودگی هوا و همچنین ایجاد واحدهای قضایی صلاحیت دار برای پیگیری سریع تخلفات واحدهای خاطی طریق دادگستری، از ضروریات است.

۶. نتیجه

همانگونه که در آیات قرآن آمده است استفاده از طبیعت هم محدود و هم معین است. لذا اشخاص حق ندارند با اعمال زیانبار خود آن را به مخاطره بیندازند. ولی عملاً شاهد خلاف این واقعیت هستیم. امروزه؛ رشد اقتصادی بنگاه ها، آسیب های فراوانی بر پیکره محیط زیست وارد نموده است. دلیل اصلی این بی توجهی ها را باید در دوری اشخاص از معارف الهی دانست. در حالی است که

قرآن با به کار بردن عبارتی هم چون "لاتفسدوا و لاتسرفوا" آنها را از انجام هرگونه کار ناشایست نهی نموده است. بدون شک نمی توان جلوی پیشرفت اقتصادی را گرفت چرا که هرگونه سنگ اندازی به اقتصاد ملی و بین المللی یک کشور آسیب می رساند. بنابراین باید قانونگذار سیاست تقنینی مناسبی در پیش گیرد و باوضع قضایی با رعایت اصل بی طرفی و استقلال قضایی خود و قوانین مؤثر هم به رشد اقتصادی و هم حفظ و توسعه محیط زیست کمک کند. در ایران، در راستای اجرایی کردن اصل ۵۰ قانون اساسی که حفاظت از محیط صدور آرای قاطعانه علیه آلوده کنندگان محیط زیست اقتدار بیشتری از خود نشان دهد.

قوانین مناسبی از جمله قانون هوای پاک ۱۳۹۶ وضع گردیده است. این قانون اقدامات پیشگیری متعددی در جهت حفظ محیط زیست پیش بینی نموده است. توجه به استفاده از ابزارهای مالی، به روزرسانی جزای نقدی، عمران و زیباسازی در دوقالب مبارزه با پدیده گرد و غبار و ایجاد فضای سبز از جمله دستاوردهای این قانون است. در چین نیز قانونگذار باوضع قوانین از جمله به روزرسانی قانون محیط زیست ۲۰۱۵، اقداماتی همچون کارآمد کردن مجازات نقدی، لزوم راه اندازی کمپین های حفاظتی و مشورت کسب و کارها با وکلای تخصصی انجام داده است. با همه این تلاش ها به نظر می رسد کشور ایران به برخی موضوعات اساسی که اکثر کشورهای دنیا از جمله چین راهکارهایی برای عملی کردن آنها ارائه کرده اند توجه محدود و ناکافی داشته است. ازجمله

توجه به توسعه آموزش محیط زیست، فناوری اطلاعات سبز و اقدامات قضایی از این قبیل است. لذا برای عملیاتی کردن این اقدامات حمایتی موارد ذیل پیشنهاد می شود: الف. در این موارد لازم است قوانین مناسب تری به تصویب برسد. ب. عملیاتی کردن فناوری اطلاعات سبز و توسعه آموزش محیط زیست هزینه بر است لذا انتظار می رود دولت بودجه مناسب برای انجام این امور در نظر بگیرد. ج. نهادهای اجتماعی و فرهنگی از جمله صداوسیما در مبحث آموزش و فناوری اطلاعات سبز با سازمان محیط زیست همکاری و تعامل بیشتری داشته باشند. د. وزارتخانه آموزش و پرورش و وزارت علوم توجه بیشتری در اجرایی و عملیاتی کردن اصل ۵۰ قانون اساسی داشته باشند.

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش، تضاد منافی وجود ندارد.

منابع

فصلنامه مطالعات مدیریت کسب و کار هوشمند، دوره ده، شماره هشتاد و سوم، ۱۴۰۰.

- قرآن کریم

- سودمندی، عبدالمجید، «ظرفیت‌های مراجع قضایی ایران در مبارزه با آلودگی هوا»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره پنجاه، شماره سوم، ۱۳۹۹.

- سودمندی، عبدالمجید. «ضوابط کیفری و نوآوری‌های قانون هوای پاک در مقایسه با قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا»، پژوهش حقوق کیفری، دوره هفت، شماره بیست و هفتم، ۱۳۹۸.

- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، چاپ دوم، بیروت، نشر احیاء التراث، ۱۴۰۳.

- موسوی، سیدحسین، میرعباسی، سیدباقر، باقری، محمود. بررسی الگوی اخلاق زیست محیطی از منظر آرا و رویه‌های قضایی در نظام بین‌الملل، پژوهش‌های اخلاقی، دوره نه، شماره چهارم، ۱۳۹۸.

- نوروزی، محمد، «تأملی بر رابطه شرکت‌های تجاری و ذی‌نفعان آنها»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره هشتاد و دوم، ۱۳۹۶.

- نوری، حسین، مستدرک الوسائل، جلد هفدهم، چاپ اول، قم، موسسه آل‌البیت، الاحیاء التراث، ۱۳۶۷.

- هاشمی علی آبادی، سید احمد، «تحلیل مسئولیت‌های اخلاقی انسان در مورد محیط زیست با تکیه بر آیات قرآن کریم»، پژوهشنامه معارف قرآنی، دوره ده، شماره سی و نهم، ۱۳۹۸.

- افتخار جهرمی، گودرز، رضایی، علیرضا، «همگرایی حقوق محیط زیست و حقوق بشر بانگاهی به فقه اسلامی»، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، دوره سه، ۱۳۹۵.

- پریشانی، ندا، میرشاه جعفری، سیدابراهیم، شریفیان، فریدون، فرهادیان، مهرداد، «بررسی تطبیقی اهداف آموزش محیط زیست و فعالیت‌های مرتبط با آن در کشورهای منتخب و ایران در راستای پیشنهاد فعالیت‌هایی برای ایران»، رویکردهای نوین آموزشی، دوره دوازده، شماره دهم، ۱۳۹۶.

- تقوا، محمدرضا، ظهراپی، مسعود، دهدشتی شاهرخ، زهره، «مدل ساختاری فناوری اطلاعات سبز و پایداری سازمانی»، فصلنامه مطالعات مدیریت کسب و کار هوشمند، دوره هفت، شماره بیست و هفتم، ۱۳۹۵.

- حیدری، محمد، حقوق شرکت‌ها، حقوق بستانکاران در شرکت‌های تجاری، چاپ اول، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۸.

- دبیری، فرهاد، عباسپور، مجید، مکنون، رضا، آزادبخت، «جایگاه محیط زیست در قوانین برنامه-ای پس از انقلاب در ایران»، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره نه، ۱۳۸۶.

- رونقی، محمدحسین، ارائه چارچوب فناوری اطلاعات سبز با استفاده از رویکرد فراترکیب،

- Ip, P.K. Is Confucianism good for business ethics in China? *Journal of Business Ethics* 88, 2019.
- Licht, Amir N., Adams, Renée B. Shareholders and Stakeholders around the World: The Role of Values, Culture, and Law in Directors' Decision, *Law Fin Working Pape*, No. 13, 2020.
- Miles, L., Goo, S.H. Corporate governance in Asian countries: Has Confucianism anything to offer? *Business and Society Review*, 2013.
- Pang, Peter. China's Evolving Environmental Protection Laws, Ip Pang Xingpu, 2020.
- Sanwei, He, Wu, Yilin, Wang, Lei, Characterizing Horizontal and Vertical Perspectives of Spatial Equity for Various Urban Green Spaces: A Case Study of Wuhan, China, *Front. Public Health*, 2020.
- WU, Jiyun, Wokutch, Richard E. Confucian Stakeholder Theory: An Exploration, *Business and Society Review*, 2015.

- همتی، زهرا، شبیری، سیدمحمد، «بررسی وضعیت آموزش محیط زیست در کشور ایران و مقایسه آن با سایر کشورهای جهان»، فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره سی و هفتم، ۱۳۹۵.

منابع لاتین

- Cai, Shun, Chen, Xi, Bose, Indranil. Exploring the role of IT for environmental sustainability in China: An empirical analysis, *International Journal of Production Economics*, Vol. 146, No. 2, 2013.
- Chander, Sobti, Ranbir, Kumar Arora, Naveen, Kothari, Richa, *Environmental Biotechnology: For Sustainable Future*, Babasaheb Bhimrao Ambedkar University Lucknow, Uttar Pradesh, 2019.
- Donaldson, Thomas and Preston, Lee, *The Stakeholder Theory of Corporation: Concepts, Evidences and Implication*, *Academy of Management, Review*, Vol. 20, No. 1, 1995.